

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук,
доцента кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
Яновської Тамари Анатоліївни
на дисертаційне дослідження
Закаблуківської Ольги Олександрівни «Психологічні особливості розвитку
мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих
заняттях в закладах позашкільної освіти», представлену на здобуття наукового
ступеня PhD у галузі психології, спеціальність 053 Психологія

Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науково-дослідними темами. В сучасних умовах постійних змін змісту позашкільної освіти особливо гостро постає проблема психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів, що стає все більш актуальною. У зв'язку з тим, що в умовах традиційного навчання розвиток мисленнєвих операцій школярів має певні проблеми (зміст традиційного навчання не сприяє розвитку науково-теоретичного мислення дитини; не дає змоги з'єднати розрізнені частини оточуючого світу у єдину картину; не спостерігається системність розвитку мисленнєвих операцій учнів; не враховуються творчі можливості дітей; не збагачується словниковий запас), то постає питання знаходження таких організаційних і змістовних компонентів навчальної діяльності, за яких відбувається розвиток мисленнєвих операцій дітей та оптимізується навчальний процес, а саме – використання у навчальній діяльності молодших школярів інтегрованих занять.

Необхідність покращення психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів обґрунтована тим, що у сучасній освіті часто виникає необхідність розв'язувати завдання підвищеної складності, встановлювати між предметами причинно-наслідкові зв'язки, мати уявлення про певний предмет або його ознаки, спираючись при цьому на реальний досвід дітей та на зону їх найближчого розвитку. У зв'язку з цим тема дисертаційної роботи Закаблуківської О. О., яка присвячена виявленню психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в

закладах позашкільної освіти, є досить актуальною, а дослідження спрямоване на виявлення психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів в умовах традиційного навчання, тенденції впливу інтегрованих занять на розвиток мисленнєвих операцій учнів, на визначення та експериментальну перевірку шляхів подальшого удосконалення психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Закаблуківської Ольги Олександрівни обумовлена кількома ключовими чинниками: молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку мисленнєвих операцій, які формують основу майбутньої пізнавальної діяльності; сучасні освітні реформи вимагають впровадження нових методик навчання, які сприяють розвитку критичного, логічного та творчого мислення; позашкільна освіта залишається недостатньо дослідженою в контексті впливу на розвиток мисленнєвих операцій дітей молодшого шкільного віку.

Дисертаційне дослідження Закаблуківської О. О. виконане у руслі сучасних наукових пріоритетів психологічної науки України, відповідає тематиці науково-дослідних програм кафедри теоретичної та консультативної психології, факультету психології УДУ імені Михайла Драгоманова за напрямом «Теорія і технологія навчання і виховання в системі народної освіти» і має значний практичний потенціал для впровадження в систему психологічної допомоги молодшим школярам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження Закаблуківської Ольги Олександрівни виконане на високому теоретико-методологічному рівні, що підтверджується глибиною опрацювання літературних джерел, логічною структурою викладу матеріалу та послідовністю наукового пошуку. У теоретичній частині дисертації авторкою проведено ґрунтовний аналіз наукових підходів до вивчення психологічних особливостей мисленнєвих операцій молодших школярів, із залученням широкого спектру вітчизняних та зарубіжних джерел. Розглянуто інтегровані заняття у закладах позашкільної освіти як розширеної платформи

розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів, що дозволяє розташувати власне дослідження у широкому науковому контексті.

Авторка не лише вивчає значення інтегрованих занять у навчальному процесі молодших школярів, а й критично аналізує слабкі сторони їх відсутності та сильні сторони їх впровадження у навчальній діяльності учнів, що свідчить про високий рівень теоретичної підготовки та наукової зрілості здобувачки.

Емпіричне дослідження визначається високою методологічною обґрунтованістю. Дослідницька вибірка є репрезентативною та достатньою для проведення кількісного аналізу (загалом 124 молодших школяра віком 7-11 років). Добір методик відповідає поставленим цілям і завданням дослідження, забезпечуючи достовірність і надійність результатів. Статистична обробка даних проведена із застосуванням сучасного програмного забезпечення SPSS. Важливим є те, що наукові положення, сформульовані у висновках, логічно випливають із отриманих емпіричних результатів і повністю відповідають меті та завданням дослідження. Робота містить чітко окреслені нові наукові положення, які мають як теоретичну, так і прикладну цінність.

Особливої уваги заслуговує третій розділ дисертації, присвячений розробці та апробації розвивальної програми, спрямованої на розвиток мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти. Авторка детально описала структуру програми, її завдання, методи, зміст занять та отримані ефекти. Ефективність програми доведено шляхом порівняння показників до та після її проведення в експериментальній та контрольній групах, із виявленням статистично значущих відмінностей.

Таким чином, ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертаційній роботі Закаблуковської Ольги Олександрівни, можна оцінити як високий. Дисертація є цілісним, завершеним науковим дослідженням, що відповідає сучасним вимогам до робіт такого рівня та вносить суттєвий вклад у розвиток психологічної науки і практики.

Наукова новизна дослідження. Дисертаційне дослідження Закаблуковської Ольги Олександрівни відзначається значною науковою новизною, яка виявляється у комплексному підході до вивчення психологічних особливостей розвитку

мисленнєвих операцій молодших школярів та впровадженні інтегрованих занять у навчальну діяльність учнів у закладах позашкільної освіти.

Уперше: обґрунтовано специфіку взаємозв'язку мисленнєвих операцій у молодших школярів та надано детальний опис; розроблено модель розвитку операцій мислення, яка відображає механізми його формування та вдосконалення в умовах інтегрованого навчання у закладах позашкільної освіти; здійснено системний аналіз інтегрованих занять з розвитку операцій мислення молодших школярів у закладах позашкільної освіти, що дозволило визначити ефективні методики та психолого-педагогічні умови їх застосування; розроблено та апробовано розвивальну програму інтегрованих занять з розвитку операцій мислення молодших школярів в закладах позашкільної освіти.

Поглиблено та уточнено: теоретичні засади розвитку мисленнєвих операцій у молодших школярів, зокрема їхню роль у когнітивному становленні особистості; психолого-педагогічні умови ефективного застосування інтегрованого навчання для розвитку операцій мислення в закладах позашкільної освіти, що дозволяє забезпечити глибший рівень опанування навчального матеріалу; методичні засади організації інтегрованих занять в закладах позашкільної освіти, що враховують психологічні особливості молодших школярів та сприяють їхньому когнітивному розвитку.

Набули подальшого розвитку: система поглядів на сутність проблематики розвитку мисленнєвих операцій у контексті когнітивного розвитку молодших школярів, зокрема з урахуванням впливу інтегрованого навчання; психологічні засоби розвитку операцій мислення у молодшому шкільному віці, а саме: адаптовані розвивальні програми, практичні вправи та підходи до стимулювання пізнавальної сфери дітей.

Таким чином, новизна дослідження полягає не лише в постановці нової проблеми, а й розробці авторської розвивальної програми, методичного інструментарію, практичних вправ та підходів до стимулювання пізнавальної сфери дітей, що мають як наукову, так і практичну цінність.

Практичне значення результатів дисертації. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження Закаблуківської Ольги Олександрівни є

безсумнівним і багатогранним. Воно полягає як у прикладній реалізації розробленої розвивальної програми, так і теоретико-методичному наповненні сучасної практичної психології.

Насамперед, практична цінність полягає у створенні авторської програми роботи з молодшими школярами, що спрямована на розвиток їх мисленнєвих операцій на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти; ґрунтується на когнітивному підході; передбачає, що розвиток мисленнєвих операцій молодших школярів відбувається у процесі інтегрованого навчання, характеризується динамічними змінами у взаємодії таких когнітивних компонентів, як сенсомоторний, мнемічний, мисленнєвий, мовленнєвий та імажінативний; інтегровані заняття сприяють активізації пізнавальних процесів, забезпечують ефективність засвоєння знань та їх застосування в різних ситуаціях.

Результати дисертації можуть бути успішно впроваджені у практику роботи: вчителів у навчально-виховному процесі й практичних психологів у закладах загальної середньої та позашкільної освіти; педагогічних колективів, які зацікавлені у впровадженні інноваційних методик психологічного супроводу учнів в умовах навчальної діяльності.

Окремо варто підкреслити, що отримані результати є цінними для професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі психології та педагогіки. Матеріали дослідження можуть бути інтегровані в навчальні курси, спецкурси, тренінгові програми для студентів педагогічних і психологічних спеціальностей, а також у програми підвищення кваліфікації фахівців-практиків.

Таким чином, практичне значення результатів дисертації Закаблуківської О. О. полягає не лише в отриманні науково значущих емпіричних даних, а й у розробці та апробації інструментів, які можуть бути ефективно використані у освітній та консультативній практиці.

Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації. Дисертаційна робота Закаблуківської Ольги Олександрівни «Психологічні особливості розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти» є логічно структурованою, цілісною і відповідає сучасним вимогам до наукових досліджень такого рівня. Робота складається зі вступу, трьох

розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Вступ дисертації викладено чітко та логічно. У ньому обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, висунуто наукову гіпотезу. Авторка чітко визначає наукову новизну роботи, її теоретичне та практичне значення, а також відображає зв'язок дослідження з науковими програмами кафедри теоретичної та консультативної психології, факультету психології УДУ імені Михайла Драгоманова. Структура викладена послідовно, без надмірної деталізації чи повторів.

Перший розділ «Теоретико-методологічні основи дослідження мисленнєвих операцій молодших школярів» відзначається глибоким теоретичним опрацюванням проблематики психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій у молодшому шкільному віці. Авторкою проаналізовано широкий спектр вітчизняних і зарубіжних досліджень з психології розвитку, психодіагностики, психокорекції, зокрема праці Фрейда, Маслоу, Роджерса, Піаже, Совелла, сучасних українських психологів.

Важливою науковою цінністю є обґрунтування специфіки взаємозв'язку мисленнєвих операцій молодших школярів та здійснений авторкою детальний аналіз їх формування, що свідчить про ґрунтовність теоретичної підготовки. Розділ має чітку внутрішню логіку, відсутні зайві повтори, текст супроводжується аналітичними висновками, які узагальнюють представлені теоретичні відомості та підводять основу для власного дослідження.

Другий розділ «Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів у закладах позашкільної освіти» демонструє високий рівень емпіричної культури дисертантки. У ньому докладно викладено процедуру проведення дослідження, наведено характеристики вибірки (124 молодших школяра віком 7-11 років), обґрунтовано вибір психодіагностичних методик, зокрема методики Т. Лисянської, Л. Бутівченко, І. Булах у модифікації О. Закаблуковської («Колби», «Продовж ряд», «Анаграма», «Поєднай», «Знайди відмінності», «Наведи лад», «Порахуй фігури», «Зайве слово», «Розшукай сховані слова», «Трикутник», «Загадки», «Подарунки»). Статистична

обробка даних проведена з використанням сучасних методів та програмного забезпечення SPSS. Представлені числові дані супроводжуються таблицями і діаграмами, що робить виклад змістовним і наочним. Інтерпретація результатів логічна, обґрунтована, з чіткими зв'язками між емпіричними даними та теоретичними положеннями першого розділу.

Слід відзначити, що авторкою модифіковано психодіагностичний інструментарій дослідження рівня розвитку мисленнєвих операцій у молодших школярів, які можуть використовуватись психологами в своїй практичній діяльності. Високої оцінки заслуговує виокремлення та опис критеріїв, показників та рівнів розвитку операцій мислення (високий, середній, низький), кожен з яких має свої специфічні характеристики, що дозволяє здійснити диференційовану оцінку. Ці дані становлять цінний внесок у психологію розвитку молодших школярів, особливо в різноманітних умовах навчальної діяльності.

Третій розділ «Процес впровадження інтегрованих занять з розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів» є практично орієнтованим. У ньому детально викладено зміст авторської розвивальної програми із застосуванням інтегрованих занять. Авторка окреслює мету, завдання, зміст та особливості проведення занять, описує динаміку змін мисленнєвих операцій у молодших школярів.

Особливо цінним є: конкретний опис структурних етапів кожного заняття; опис коментарів (слова, фрази), що використовували учні під час виконання завдань; порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної групи до й після проведення програми. Ефективність програми доведено статистично достовірними змінами показників розвитку мисленнєвих операцій, що свідчить про її високу прикладну значущість.

Оформлення дисертації. Дисертаційна робота оформлена відповідно до встановлених вимог. Текст написаний науковим стилем, грамотно, без стилістичних та орфографічних помилок. Бібліографічний список є достатнім за обсягом і відображає сучасний стан наукових досліджень із проблематики. Оформлення таблиць, рисунків, діаграм є охайним і відповідає вимогам стандартів.

Додатки містять корисні матеріали, зокрема приклади інструментарію та фрагменти програмної роботи.

Таким чином, оцінка змісту, структури й оформлення дисертаційної роботи Закаблуківської Ольги Олександрівни є високою. Робота справляє враження глибокого, цілісного та науково обґрунтованого дослідження, яке поєднує фундаментальну теоретичну основу з потужною практичною складовою.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Аналіз публікаційної активності здобувачки засвідчує достатню апробацію основних положень, результатів і висновків дисертаційного дослідження в науковому середовищі. Результати дисертації відображено у 3 одноосібних публікаціях і у 1 публікації у співавторстві, з яких всі у наукових фахових виданнях України в галузі психології та всі з яких включено до міжнародних наукометричних баз, а також у матеріалах 7 конференцій (5 Міжнародних, 2 Звітньо-наукові). Таким чином, дисертаційна робота має належний рівень апробації, а наукові публікації повністю відповідають змісту, структурі й основним висновкам дослідження. Повнота їх охоплення дозволяє вважати, що здобувачка дотрималася вимог до рівня публічності та наукової відповідальності, передбачених чинними нормативними документами.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Закаблуківської Ольги Олександрівни справляє враження цілісного, високоякісного, самостійного наукового дослідження. Проте, як і будь-яка складна наукова праця, вона не позбавлена окремих моментів, які можуть бути предметом подальших роздумів, дискусій чи уточнень.

1. У дисертації тема впливу інтегрованих занять на психологічні особливості розвитку молодших школярів розглядається у загальній вибірці учнів. Разом із тим, як свідчить низка сучасних досліджень, розвиток операцій мислення в умовах інтегрованого навчання може суттєво відрізнитися у хлопців і дівчат, особливо у молодшому шкільному віці. Було б доцільно виокремити або принаймні прокоментувати гендерні особливості виявлених закономірностей, що дало б змогу глибше осмислити вплив статевої ідентичності на динаміку розвитку мисленнєвих операцій.

2. Результати розвивальної програми із застосуванням інтегрованих занять оцінювалися відразу після завершення впливу. Було б цінним і методично доцільним доповнити дослідження відстроченим тестуванням через 3-6 місяців, аби простежити довготривалі ефекти та стабільність позитивних змін. Такій підхід посилив би практичну обґрунтованість запропонованої програми.

3. У вступі дисертації авторка визначає завдання дисертаційного дослідження для досягнення поставленої мети та перевірки сформульованого припущення, про результати чого повідомляє у загальних висновках роботи. Сприйняття тексту роботи полегшилося б, якби кількість висновків (три) відповідала кількості поставлених завдань (чотири).

Варто наголосити, що наведені дискусійні положення та зауваження мають конструктивний характер і, безумовно, не знижують загальної наукової та прикладної цінності представленої дисертаційної роботи. Вони радше окреслюють можливі вектори подальших досліджень, які цілком логічно впливають із виконаної наукової праці.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Закаблуковської Ольги Олександрівни «Психологічні особливості розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти» є завершеним, самостійним, науково обґрунтованим дослідженням, яке має значну теоретичну й прикладну цінність для сучасної психологічної науки та практики. За актуальністю обраної теми, науковою новизною отриманих результатів, теоретичним рівнем опрацювання проблеми, обсягом проведеного емпіричного дослідження, глибиною інтерпретації даних та розробкою ефективної розвивальної програми і методичних рекомендацій психологам та педагогам щодо розвитку мисленнєвих операцій учнів молодшого шкільного віку дисертація відповідає сучасним вимогам, що висуваються до наукових робіт такого рівня. Робота вирізняється високим ступенем наукової обґрунтованості, логічною структурою, системністю та послідовністю викладу. Отримані результати мають не лише теоретичну значущість для розвитку психологічної науки у сфері дослідження особистості та психокорекційної практики, а й вагоме практичне значення для

впровадження у діяльність психологічних служб, освітніх установ, а також для підготовки майбутніх фахівців-психологів.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Закаблуківської О. О. на тему: «Психологічні особливості розвитку мисленнєвих операцій молодших школярів на інтегрованих заняттях в закладах позашкільної освіти» є самостійною та завершеною науковою роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам Постановам Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Опонент:

доцент, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного

університету імені В. Г. Короленка

Тамара ЯНОВСЬКА

